

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Харенко Аліни Олексіївни
«Джазове мистецтво Харкова: досвід історичної реконструкції»
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, галузь знань 02 – Культура і
мистецтво

Мистецтво джазу на сьогодні є предметом поглибленої дослідницької уваги. Після тривалого періоду полярного до нього відношення – від несприйняття до широкої світової популярності – джаз починає осмислюватися науковцями як невід’ємна складова світової культури, як інтернаціональне мистецтво, представлене національними виконавськими школами в усьому світі. Процес взаємодії джазу з різноманітними музично-етнічними традиціями сформував його статус як *соціокультурного феномену*, який не втрачає актуальності в творчій практиці сучасності.

У запропонованому дисертаційному дослідженні Аліни Харенко об’єктом постає джазове мистецтво України. Вивчення вітчизняної джазової традиції є питанням актуальним, оскільки джаз в Україні має свою особливу історію на шляху до невід’ємної складової національної культури.

Безсумнівність актуальності теми дослідження зумовлена особливою роллю Харкова в історії джазової культури України і недостатнім ступенем вивченості зазначеної проблематики у вітчизняному музикознавстві.

Поставлена мета – репрезентувати «досвід історичної реконструкції джазової творчості Харкова в контексті кристалізації джазового імпровізаторсько-виконавського професіоналізму» (с. 18) – зумовила зміст завдань, до реалізації яких, дослідниця підходить систематично, не обмежуючись при цьому виключно історичним аспектом.

Наявність аналітичного матеріалу, який увійшов до другого та третього розділів дисертації, дозволяє створити повну картину всіх етапів розвитку

джазового мистецтва в Харкові. Аліна Харенко вивчає не тільки «поверхневі» прояви сприйняття історичних фактів (явищ, персоналій), розуміння музичного тексту джазових композицій, вона заглиблюється у наукову стилістику джазології (систему термінів та категорій аналізу) з метою обґрунтування специфіки цього виду музикування. Так, авторкою запропоновано власні дефініції понять «авторська джазова музика» (с. 63), «джазова музична драматургія» (с. 135), виявлено специфіку джазової інтерпретації (с. 138), провідні стильові тенденції естрадно-симфонічних оркестрів (с. 121), а також виокремлено основні напрямки взаємодії джазу та українського музичного фольклору (с. 159).

Оскільки джазове мистецтво на сучасному етапі потребує уточнень в термінології та дефініціях, опонент вбачає **теоретичні результати** рецензованої дисертації вагомим *внеском у розвиток вітчизняної наукової думки про джаз* (джазологію). Намагаючись досягнути специфіку джазового музикування, більшість теоретиків спирається на усталені підвалини академічного музикознавства і музичної естетики, стійкі критерії і система цінностей яких склалися перш за все на основі європейських традицій. Ми погоджуємося з думкою дисертантки, що джаз претендує на окрему ланку в типології музики та вимагає індивідуального підходу в плані теоретичного досягнення.

В першому розділі дослідження велика увага присвячена поняттю «джаз», зокрема різним аспектам його інтерпретації іншими науковцями. Аліна Харенко робить акцент на важливості виокремлення джазового мистецтва з-поміж фольклорного, естрадного, розважального та масового мистецтва. Дослідниці вдається обґрунтувати основні риси специфіки джазового мистецтва – через професіоналізм та імпровізаційність музичного висловлювання. На нашу думку, власне трактування дефініції «джаз», яке дисертантка подає у загальних висновках (с. 168) є цілком логічним, має чітко виокремлений предмет та може застосовуватися в подальших дослідженнях на новому стильовому ґрунті.

Екстраполюючи загальні тенденції розвитку джазового мистецтва США та деяких країн Європи на історичні особливості вітчизняного джазу, дисертантка відзначає аналогічні тенденції, а саме: зі статусу розважального, аматорського мистецтва джаз еволюціонує до високого професійного рівня. Це підтверджується значно ускладненими параметрами ритму, ладу, мелодії, тембру і, як наслідок, – збагаченням образної сфери музичної мови та форми в сучасних зразках українського джазу.

У другому розділі задані два основні напрямки: дослідження періоду «зародження джазу в Харкові» (1920-ті – 1940-і рр.) та його подальший розвиток «на шляху до професіоналізму» (1950-ті – 1980-ті рр.). Вперше в музикознавстві різностороння обдарованість всесвітньовідомого композитора, педагога та теоретика музики Йосипа Мойсейовича Шиллінгера висвітлюється в контексті харківської музичної культури. Формування та творча діяльність «Естрадно-симфонічного оркестру України» під керівництвом Й. Шиллінгера (1919-1922 рр.), що є прообразом першого в світі симфоджазу, вважаємо унікальною подією в історії світової культури, що потребує ґрунтовного музикознавчого дослідження.

Особливої уваги заслуговує підпункт 2.1.2., присвячений творчості Юлія Сергійовича Мейтуса, який стояв біля витоків формування української композиторської школи на початку ХХ століття. Тяжіння до оперного жанру обумовило появу в творчій спадщині композитора 17 опер (три у співавторстві), останні з яких залишаються у рукописах і майже невідомі. Хоча оперна та вокальна творчість Ю. Мейтуса була предметом досліджень сучасних музикознавців, у дисертації Аліни Харенко *вперше* постать композитора розглядається в якості фундатора української джазової традиції, й зокрема, її харківської «гілки». Запропоновані архівні матеріали розкривають нові спектри творчості композитора. Ми вважаємо, що представлені результати можуть мати велике значення в подальшому процесі вивчення творчої спадщини Юлія Мейтуса та надихнути багатьох науковців до вивчення джазового доробку композитора.

Плин аналітичних роздумів продовжує третій розділ, присвячений вивченню процесів формування та кристалізації професійних засад джазового мистецтва Харкова. В ньому дослідниця особливу увагу приділяє значенню системи професійної джазової освіти. Основною стратегією кафедри «Музичне мистецтво естради та джазу» ХНУМ ім. І. П. Котляревського Аліна Харенко вбачає не тільки підготовку високопрофесійних фахівців, але й їх залучення в різні сфери діяльності: імпровізаторсько-виконавську, педагогічну та дослідницьку (с. 129). Творчі результати активної імпровізаційно-виконавської діяльності випускників кафедри представлені в підрозділі 3.4., що містить характеристики професійних харківських колективів і солістів. За нашими підрахунками, із чотирнадцяти заявлених джазових колективів в цьому підрозділі – чотирнадцять мають в своєму складі випускників або педагогів кафедри ХНУМ ім. І. П. Котляревського, що підтверджує думку дослідниці про вагомість системи джазової освіти як критерію становлення професійного джазового мистецтва.

У підрозділі 3.3. здійснено модуляцію у вивченні джазового фестивально-конкурсного руху Харкова. Дисертантка ставить завдання визначити роль джазових фестивалів та конкурсів у процесі формування професійних основ джазового мистецтва у регіоні. Завдяки опрацюванню матеріалів міської періодики, інтернет-ресурсів та особистого спілкування з джазовими музикантами, Аліні Харенко вдалося відтворити хронологію та перелік всіх учасників подібних заходів. Погоджуємося із думкою, що фестивальний рух має достатній соціокультурний потенціал для здійснення глобальних міжкультурних зв'язків між учасниками подібного творчого діалогу. Він закономірно стверджується в Харкові в якості найбільш актуальної форми творчої комунікації, підтвердженням чого є проведенням чисельних музичних фестивалів: «Kharkiv Music Fest», «Kharkiv Assemblies», «День Музики», «С. Рахманінов та українська культура», «Plan B» тощо.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують Додатки, які дослідниця поділяє на три частини. Відзначимо глибоку обізнаність в питаннях вивчення

архівних документів та матеріалів, які слугували основою для реалізації історичної реконструкції процесів становлення та розвитку джазового мистецтва Харкова. Додаток А (с. 198) містить архівні матеріали Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Харківської міської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського, а також деякі з експонатів музею Харківського державного академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка.

Опрацювання архівних документів окремих осіб, тобто приватних документів, на нашу думку, має велику історичну цінність та значення, оскільки вони зберігаються в сімейних архівах музикантів та не підлягають збиранню, впорядкуванню та систематизації в загально доступних архівах бібліотек. Тому відео та фотоматеріали з особистих архівів І. Литвинової, О. Фельдмана та С. Давидова, які Аліна Харенко залучила до тексту дисертації, є унікальними в своєму роді та потребують особливої уваги.

В запропонованій таблиці «Естрадно-джазові та джазові колективи Харкова» (Додаток Б, с. 213) систематизовано дані у вигляді переліку всіх джазових колективів Харкова в період з 1923 року по 2022 рік (всього 53 колективи). На нашу думку, такий дослідницький результат є важливим в плані включення ряду забутих імен джазових музикантів в історичну картину культурного життя міста.

До джерельної бази дослідження дисертантка також вносить матеріали інтерв'ю з українськими джазовими музикантами та свідками історичних подій. Так, в інтерв'ю з О. Фельдманом, що міститься у Додатку В (с. 216), відмічаємо логіку побудови запитань, які спричинили висвітлення ключових моментів певної події, явища, процесу чи ситуації. В основу інтерв'ю покладено запит інформації інтерв'юера, однак часто отримана інформація переплітається з експресивними оцінками респондента, в яких він висловлював особистісне ставлення до тих чи інших подій.

Таким чином, структура дисертації укладається як струнка логічна послідовність – *дослідницький алгоритм*, що розгортається від узагальнюючих

теоретико-методологічних засад до докладних аналітично підтверджених висновків.

Переходячи до критичної частини відгуку, маємо бажання висловити наступні міркування.

1. У переліку задач дослідження (с. 18) некоректно сформульовано одну з них: «дослідити регіональну специфіку формування вітчизняного джазового мистецтва». Доречно використати дієслова: «визначити», «виявити», «означити» тощо, адже виконання задач передбачає не процес дослідження, а його *результат*, який має бути відображений у висновках.
2. У списку використаних джерел деякі із позицій оформлені згідно різних стандартів (відсутність необхідних пробілів, не правильне використання скорочень), присутні технічні помилки в № 52, №84, №118, № 181 (неправильне написання прізвище редактора наукового видання). Хоча пані Харенко знайома із фундаментальними працями зарубіжних (передусім англомовних) та вітчизняних дослідників, вона не уникнула посилань на російськомовні джерела, що є нині не на часі.
3. Вкажемо на стилістичну неточність формулювання поняття «авторської джазової музики» (с. 63). Якщо з першою часткою запропонованого визначення поняття можна погодитися («як жанру інструментальної чи вокальної джазової музики, основою якого є імпровізація на власну створену тему»), то другу складову дефініції (а саме: «застосовуючи специфічні джазові засоби виразності») вважаємо зайвою, оскільки цей вираз не узгоджується з останнім словом «тему», і термін «джазова музика» апріорі

передбачає застосування в ній специфічних джазових засобів виразності.

4. У Висновках (с. 171) авторське формулювання джазової музики доопрацьоване і побудоване логічніше: «як жанр інструментальної (вокальної) джазової музики, основою якого є колективна чи індивідуальна імпровізація на власну створену тему із застосуванням специфічних джазових засобів виразності». Вважаю, що задля уникнення тавтології доречно у першій половині визначення словосполучення прибрати слово «джазової», або вилучити кінець фрази «із застосуванням специфічних джазових засобів виразності». Постає питання: **який варіант із запропонованих дефініцій «авторська джазова музика» є вірним: той, що зазначений в першому розділі, чи той, що Ви запропонували у висновках?**
5. У пункті 1.3.3. «Регіональна специфіка джазового мистецтва» за основу дослідження Ви обираєте Черкаський регіон. **Скажіть, будь ласка, чим аргументовано такий вибір? Чи не вважаєте Ви за доцільне в назві підрозділу ввести уточнення: «на прикладі Черкаського регіону»?**

Вище зазначені міркування та зауваження мають уточнюючий характер і не впливають на високу оцінку дисертації Аліни Харенко, виконаної на належному науково-теоретичному рівні. Текст дослідження та його концепція логічно побудовані, не викликають суттєвих зауважень. За актуальністю, обсягом проведених досліджень, теоретичним і науково-практичним значенням дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням.

Таким чином, дисертація «Джазове мистецтво Харкова: досвід історичної реконструкції» є певним внеском у розроблення актуальних проблем вітчизняного музикознавства (зокрема джазології на регіональному матеріалі). За основними параметрами змісту (актуальність, новизна отриманих

результатів), так само як і за оформленням дисертація відповідає вимогам пп. 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44. Авторка рецензованої дисертації Харенко Аліна Олексіївна цілком заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 – Культура і мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри фортепіано
Харківської державної академії культури
Рум'янцева Алла Юріївна